

ISTORIOGRAFIE

Muzicieni români în texte și documente (XXVI) Fondul Viorel Cosma

Correspondența compozitorilor români din prima jumătate a sec. XX, continuă să prezinte un interes major pentru istoria muzicii noastre atât de săracă în documente primare. Suita celor 11 epistole, semnate de Enrico Mezzetti, Alexandru Zirra, Dinu Lipatti, Alfred Mendelsohn, Paul Constantinescu și George Boskoff, dezvăluie momente inedite din biografia acestor muzicieni, iar *Memoriul* de activitate al italianului, naționalizat român, Umberto Pessione comunică o serie de epistole puțin cunoscute din perioada primului război mondial, când dirijorul italian – în colaborare cu George Enescu – s-a implicat în lupta dramatică pentru statizarea Operei Române din București (1921).

Scrisoarea compozitorului Enrico Mezzetti, cel mai de seamă reprezentant al grupului de muzicieni italieni care s-au stabilit la Iași în sec. XIX contribuind la înflorirea învățământului nostru muzical și la afirmarea mișcării artistice din Moldova în pragul sec. XX, dezvăluie faptul că – împreună cu marele său conațional, italianul Alfonso Castaldi, autorul marșului *La arme!* – a scris marșul *Înainte spre Carpați* în pragul izbucnirii primului război mondial (1914). Era un gest patriotic, la unison cu întreaga pleiadă de creatori români care participau la mișcarea de întregire a României Mari (1919/20).

Memoriul de activitate al compozitorului și dirijorului Umberto Pessione (1889-1943) dezvăluie aportul Clotildei Mareșal Averescu la închegarea Operei Române din București (1913-1919) în refugiu artiștilor la Iași, precum și acțiunile de binefacere (concerte, recitaluri, spectacole) ale lui George Enescu în timpul primului război mondial. Partea a doua din documentul lui U. Pessione relevă rolul său la catedra de operă a Conservatorului din București și prezența la pupitrul Operei Române până în clipa morții (1943). Inedită este și

“recomandarea” lui George Enescu (1930) pentru dobândirea cetățeniei române și încadrarea în instituțiile artistice din România.

Epistola de mulțumire a lui Dinu Lipatti pentru volumele de folclor ale binecunoscutei cercetătoare bulgare RainaKazzarova-Koukoudova (1943), obținute la Sofia cu ocazia concertului susținut sub bagheta lui Sașa Popov (25 februarie 1943, *Concertul pentru pian* de Liszt), dezvăluie și faptul că a primit o serie de indicații profesionale, ce-i vor fi “foarte utile în timpul verii, când speră să compună și să lase pianul în repaus”. Asistase și la o conferință de folclor “foarte interesantă”, ce merita să fie reluată “într-o sală mai mare”. Întâlnirea Lipatti- Kazzarova din Capitala Bulgariei a fost puțin speculată de biografii marelui nostru pianist în monografiile publicate până în prezent.

Epistola de refuz a lui Alexandru Zirra către tânăra cântăreață Vera Mora, o susținătoare pasionată a cântecului și liedului românesc în Cehoslovacia (unde era stabilită de multă vreme), face parte din numeroasele solicitări similare, ce nu și-au aflat rezolvarea imediată, dar ulterior și-a atins scopul din plin (Brediceanu, Drăgoi, Monția). Chiar și Al. Zirra i-a oferit serie de arii din operele sale, pe care Vera Mora le-a cântat în primă audiție.

Cărțile poștale ilustrate ale lui Paul Constantinescu și Alfred Mendelsohn către șeful serviciului de relații internaționale al Uniunii Compozitorilor, Paul Sterian, sunt gesturi colegiale pline de umor și prietenie, care reflectă atmosfera ce domnea prin anii 1955 – 1960 în instituția condusă de președintele Ion Dumitrescu. Ele completează “peisajul epistolar” și cu celelalte scrisori semnalate în articolele noastre anterioare.

În sfârșit, cele trei scrisori ale lui George Boskoff (1882-1960) către fosta sa soție (rămasă în stațiunea balneară Govora după cel de al doilea război mondial) ilustrează suferința singurătății virtuozului pianist, stabilit definitiv la Paris, rămas la bătrânețe fără familie, măcinat de sentimentul “dorului” - revenit ca un refren, în finalul *fiecărei* epistole.

Corespondența “dezrădăcinaților” (Mezzetti, Pessione, Boskoff) este un capitol de istorie sentimentală încă neelucidat în istoria muzicii noastre.

Viorel Cosma

Autor: Enrico Mezzetti
Destinatar: Nathan Mischoznicky, editor
Locul și data: [Iași, 1914]

Limba română
Scrisoare,
manuscris autograf

Stimate D^{le} Mischoznicky

Zi cu zi am așteptat corecturile însă cu multă părere [de rău] sunt nevoit să constat că n'am noroc!

Păcat că în momentele de față nu-i deja tipărită, cu siguranța că aș fi avut succesul care l'a avut Castaldi anul trecut cu marșul lui *La arme!*. Pe lângă că am contribui mult la încălzirea sufletelor, am avea un frumos profit material. Eu aș fi foarte mulțumit să-mi stipulezi în contractul de cesiune aceleași condițiuni care le-ai avut și cu Castaldi.

Îți trimit partiturile pentru cor mixt și cor bărbătesc. Ca chestie de (?) bizare îți mai trimet un marș care l'am alcătuit acum în vacanță din imnuri Italiene și Române, este de efect și de ocazie mai ales că s'a făcut și făcut liga Italo-Română.

Zilele acestea îți trimet și partiturile de la ambele marșuri. În ce privește marșul Liga și l'am trimis mai mult ca curiozitate. Poate găsești că ar fi bine venit.

Dacă însă n'ai ce face cu dânsul, atunci te rog cu vreo ocazie oare care să mi'l trimeți înapoi.

În așteptarea mult doritei corecturi, primește sensibilele mele salutări.

Enrico Mezzetti

N.B. Cred că te-ai gândit să faci marșului o copertă sugestivă și corespunzătoare cu sensul poeziei.

[Este vorba de marșul "*Înainte, spre Carpați!*" text de Victor Eftimiu]

Autor: Umberto Pessione
Data: 1943

Limba română
Memoriu

Colecția Maria Pessione

MEMORIU

În anul 1913, am fost chemat în țară de un Comitet, care avea înaltul patronaj al Majestății Sale Regina Maria (pe atunci Princesă Moștenitoare) în fruntea cărui comitet se afla D-na Clotilda Mareșal Averescu și care avea scopul de a înființa o Operă Română.

Chemarea mea în țară era în legătură cu însărcinarea ce mi se dădea de a organiza această Instituție. În acest scop au avut loc câteva audiții printre care și una la Palatul Cotroceni, dar din cauza celui de al doilea războiu balcanic, în care România a jucat un rol hotărâtor, înălțătoarea idee a Comitetului mai sus arătat, nu a putut fi realizată, ideea unei Opere Române de Stat rămânând încă un proiect.

Apreciindu-se ideea D-nei Clotilda Mareșal Averescu de a se înființa în prealabil, o școală pregătitoare a elementelor necesare unei Opere Române, cursurile au început chiar în acel an la Acaemia de Muzică a D-lui Stoenescu, subsemnatul fiind reținut în țară, ca Maestru de Operă la aceste cursuri.

Că ideea D-nei Clotilda Mareșal Averescu a fost bună și cursurile au fost de un real folos, o dovedește prima înjghebare de Operă Română, realizată în 1914 de studenți, cu majoritatea elementelor formate la aceste cursuri, spectacolele având loc la Teatrul Liric, cea mai mare parte dintre ele fiind sub conducere muzicală și teatrală a subsemnatului.

Am continuat activitatea mea în 1915 participând la turneul de propagandă culturală românească de operă și în acelaș an la stagiunea de Operă Română dela Teatrul Liric.

Această Instituție și-a continuat activitatea atât în turneu cât și la Teatrul Modern în anul 1916.

În acest an România intrând în Războiul Mondial, am fost invitat de Maestrul George Enescu să fac parte din echipa alcătuită de D-sa, ca să aline suferințele răniților, dând festivaluri și concerte prin spitale. Am acceptat cu mult entuziasm această invitație și de nenumărate ori viața echipei a fost în pericol, avioanele dușmane, bombardând fie spitalele, unde prin muzică alinam durerea celor ce-și dăduseră tributul de sânge pentru victorie, fie trenurile care ne duceau la spitale.

După dureroasa evacuare a Bucureștiului m'am refugiat la Iași, unde în afară de activitatea de prin spitale (în majoritatea cazurilor la cele de boli contagioase) am dat concursul la toate festivalurile și concertele organizate de Crucea Roșie prin orașele din Moldova.

În afară de aceasta și cu sprijinul D-lui Al. Mavrodi, Directorul General al Teatrelor, s'a înființat și organizat pe lângă Teatrul Național din Iași, o secție de Operă și Operetă, ale cărei spectacole alternau cu cele ale Teatrului, secțiune ce mi s'a încredințat spre conducere și organizare de către D-sa.

În această secție de Operă, dela Teatrul Național din Iași, munca mea a fost extrem de grea. Lipsind pe lângă celălalt material

necesar și partiturile de orchestră ale Operelor, pentru ca secțiunea de Operă să poată funcționa, am fost nevoit să scriu pe deantregul tot materialul necesar orchestrei, muncă istovitoare, pe care însă am depus-o cu entuziasm, îndemnat și de gândul că în felul acesta se dădea posibilitatea de traiu la peste 400 oameni și se alinau în oarecare măsură suferințele unei pribegii dureroase.

Această activitate a mea desinteresată și patriotică, pusă cu mult entuziasm și abnegație în slujba României, a fost apreciată de forurile competente, cari mi-au acordat răsplata de a purta "Crucea comemorativă de războiu" cu brevetul No. 57451.

După terminarea Războiului Mondial, prin victoria aliaților și înfăptuirea idealului unirii tuturor țărilor locuite de români sub sceptrul Marelui Rege Ferdinand I, m'am înapoiat din Iași în capitala țării, luând parte la fondarea Operii Române, Instituție care după doi ani de activitate a fost transformată de Guvern în Operă de Stat la 1921.

De atunci și până astăzi neînterupt mi-am dat obolul meu de muncă pentru ridicarea acestei instituțiuni de cultură românească.

La acestea se mai adaugă munca depusă la Academia Regală de Muzică și Artă Dramatică din București, unde, în timp de aproape 17 ani de când sunt Profesor de Operă, am avut satisfacția de a vedea peste 30 de elevi formați de mine, angajați în mod permanent la Operile Române de Stat din București și Cluj, plus 10-15 angajați pe stagioni, iar unii dintre ei chiar premiați la concursul internațional din Viena din 1920: Tassian, Schilton etc.

Mai adaug că din 1920 sunt căsătorit cu o româncă, fosta D-ră Marica N. Papagheorghe, harpistă la Opera Română și Orchestra filarmonică, fiica unui aprig luptător român macedonean Nicolae Papagheorghe, care a avut de suferit pentru acțiunea sa patriotică românească, pe când era Președinte al Comunității Românești din Sofia, un atentat din partea bulgarilor, atentat care, peste câțiva ani, i-a cauzat moartea, după stabilirea lui în 1900 în București.

În altă ordine de idei țin să adaug că mă număr printre membrii fondatori ai Sindicatului instrumentiștilor din România, înființată în anul 1920 și Membru fondator al Societății Compozitorilor Români.

În anii 1925-1926-1926-1929-1930, am fost numit ca delegat al Ministerului la Examenul de fine de an la Academia de Muzică și Artă Dramatică "George Enescu" din Iași și în anul 1927 la Conservatorul din Cernăuți.

Îmi îndeplinesc o datorie de conștiință, transcriind câteva rânduri dintr'o scrisoare a Maestrului George Enescu cu ocazia decernării premiului Enescu pentru una din compozițiile

Revista MUZICA Nr.1 / 2014

subsemnatului: „Autorul ei, un muzician desăvârșit, în afară de serviciile aduse țării noastre, a mai fost un colaborator prețios în timpul războiului, a principalelor noastre instituțiuni de binefacere și ajutor și merită toate mulțumirile noastre, 21 Octombrie 1930. (ss) G. Enescu”.

Autor: Alex. Zirra, rectorul Conservatorului din Iași Limba română
Destinatar: Vera Mora Scrisoare,
Locul și data: Iași [1935 ?] manuscris autograf

[Iași, 1935 ?]

Stimată Domnișoară,

Am cetit cu multă plăcere rândurile D^{voastră} și m-a emoționat sincer bunele matală gânduri, cele păstrate lucrărilor mele.

Pentru moment, cu multă părere de rău, trebuie să vă scriu că nu pot să vă trimit nimic din “Al. Lăpușneanu”, fiindcă partiturile le am depus la Opera Română din toamna 1933. Cum pare că, lucrarea să aibă sorți de izbândă să fie montată, ar fi o greșală să cer acum partiturile îndărăt.

Cum voi putea, să vă trimit părți din operă, o voi face cu multă plăcere, știind anticipat buna voință D^{tră} cu dragostea ce o puneți, pentru orice lucrare Românească.

În așteptarea de noi succese de ale D^{tră}, vă trimit cele mai bune salutări pretenesți.

Alex. Zirra
Str. Comănescu, Iași

Autor: Dinu Lipatti Limba franceză
Destinatar: Koukoudova-Kazzarova, Raina Scrisoare,
Locul și data: București, 30 Aprilie 1943 manuscris autograf

Bucarest, le 30 Avril 1943

Chère Madame,

Malgré mon vif désir de vous exprimer ma reconnaissance pour les livres que vous m'avez envoyé avant mon départ de Sofia, ma vie pendant ces quatre jours a été un tel tourbillon (si agréable du

reste) que j'ai manqué à mon devoir. Comment pourrai-je me faire pardonner?

Veuillez accepter aujourd'hui toutes mes excuses accompagnées de mes plus vifs remerciements pour les précieux renseignements fournis, qui me seront très utiles pendant cet été quand j'espère composer et laisser reposer un peu le piano.

Nous gardons tous un souvenir remarquable de votre si intéressante conférence, que vous devez certainement répéter dans une salle plus grande et devant un public qui, j'en suis certain sera très intéressé.

Comment va votre éminent et infatigable compagnon, Monsieur Koukoudoff? Veuillez lui transmettre de ma part mes meilleures pensées et, dans l'espoir que vos me pardonneriez, je vous prie d'accepter, mes dévoués hommages ainsi que toute mon admiration.

Dinu Lipatti

Autor: Alfred Mendelsohn
Destinatar: Paul Sterian
Locul și data: Erevan, 18 Mai 1955

Limba română
Carte poștală
manuscris autograf

Dragă meștere

Pe verso este ARRARAT-UL legendar. La poalele sale, subsemnatul transpirând pe filele poemului și certându-se cu P. Stuyvesant care e cam bavard. Avem zile frumoase și multă muzică.

Al D^{tale} cu complimente Doamnei

A. Mendelsohn

Autor: Paul Constantinescu
Destinatar: Paul Sterian
Locul și data: 10 Decembrie 1955

Limba română
Carte poștală
manuscris autograf

Iubite amice,
Te salut din Leningrad și te anunț că am vorbit cu *Cornea* [Paul], așa că la întoarcere poți să-l vizitezi.

Sărută pe coana Sanda și pe tine te îmbrățișează

Paul C. [Constantinescu]

Revista MUZICA Nr.1 / 2014

Autor: Paul Constantinescu
Destinatar: Paul Sterian
Locul și data: 17 Octombrie 1956

Limba română
Carte poștală
manuscris autograf

Salut din Varșovia
Unde curge Vistula!
Acasă când voi sosi
Director te voi găsi!
Și mănunchiu de sănătate
Că-i mai bună decât toate!
Cu drag,

Paul [Constantinescu]

Autor: Paul Constantinescu
Destinatar: Paul Sterian
Locul și data: 31 Iulie 1957

Limba română
Carte poștală
manuscris autograf

Trăiască Dl și Dna
Relații cu străinătatea.

Paul C. [Constantinescu]

Autor: Paul Constantinescu
Destinatar: Paul Sterian
Locul și data: 17 Mai 1958

Limba română
Carte poștală
manuscris autograf

Paul Sterian,
Rimează cu Erevan.
Așa că mă scutește de versuri.
Sărută-ți soața și gândete-te la lucrare.
Vă îmbrățișez pe ambii amândoi, cu drag,

Paul [Constantinescu]

Autor: Georges Boskoff
Destinatar: Maroussia Boskoff
Locul și data: Paris,
20 Iulie 1956

Limba franceză
Scrisoare,
manuscris autograf

Paris, 20-VII-56

Maroussinka chère,

Qu'il y a longtemps que je n'ai tracé ce nom, ce diminutif!...Il fait émerger tant de souvenirs des brumes d'un Passé qui n'offre plus

la moindre ressemblance avec un Présent que j'abhorre...J'aspire si ardemment au bonheur de vous revoir, de *connaître enfin*, notre fils bien –aimé, et notre belle belle-fille!

Rien ne désarme encore l'hostilité du sort! Et je une sens pressé: le 15 septembre j'aurai 74 annés!...Je crois que vous seriez contente de mes progrès pianistiques; que vous retrouveriez dans mes compositions *l'âme de nos deux pays*: La Russie et la Moldavie!

Je viens d'enregistrer une cinquantaine d'oeuvres de Chopin, Mozart, Haydn, Schumann, Grieg, Liszt...et cetera, et quelques-unes de mes progres oeuvres, sur le magnétophone d'une de mes nouvelles amies, la Vicomtesse de Pitray. Elles sont fidèlement rendues. Que j'aimerais vous les faire entendre! ...ainsi qu'à Wladimir et Mărioara! Et repar courir avec mon piano, la Roumanie et la Slavie!

Je veux espérer que vous irradiiez de santé. La mienne décline. Celle de ma Salvatrice adorée: Mme Le Vavasseur décline encore plus, hélas! Michel lui-même, voit la sienne se lézarder un tantet. Il m'entoure – comme tantes mes amies – de la plus fervente affection. Je vous mande mon coeur. Puis – se-t-il atteindre le vôtre-à tans trois au pied de ce Karpattes dont j'ai si grand "dor"!...

Georges

Autor: Georges Boskoff
Destinatar:Maroussia Boskoff
Locul și data: Paris,
5 August 1958

Limba franceză
Scrisoare,
manuscris autograf

Paris, 5-VIII-58

Maroussinka chère,

J'ai lu vos deux dernières lettres, aux résonances éthérées, toujours métaterrestres – à madame Le Vavasseur et à Nadine, qui vous admire tant – et j'ai expliqué à "Stanca" qu'en en roumain *stâncaveut* dire *rocher*, "*roc*"...N'est –ce pas synonyme de *force*, d'inébranlabilité?...Mais en italien cela veut dire *fatiguée*...et c'est hélas! *ce qu'elle est* depuis 28 ans que je la connais et chéris. Je passe ma vie à trembler pour la sienne. Les canailleries et voleries de son fils ont encore accru cet état de morbidezza chez elle. Vous savez que j'appelle son rejeton-qu'elle rejette – un cul cupide...Mais vous l'avez défini encore mieux que moi en disant qu'il a "une conduite

dégradante pour un être humain”...Il ne subit *aucune influence*: il est naturellement vil et rapace. Dire que par son père, il descend de Diderot!...(aussi bas que possible!...)

Le chemin des altitudes illuminatrices, lui est à jamais impossible, barré, interdit. Oui, la romantique Helvétie serait bénéfique à machère Salvatrice. Je tâcherai de l'en convaincre. Nadya – la fille de mon frère Aristide, a le bonheur de vivre à Genève, sa mère étant une brave genevoise. J'ai revu ma jolie nièce avec émotion. Michael lui a offert l'hospitalité. Le ciel l'en a récompensé en permettant aux cambrioleurs, si nombreux à Paris, de venir enforcer sa porte!...Mais le diable les a mis en fuite...

7 VIII 1958

Ma nièce Nadya est ravissante et romantique dans l'âme et le visage. Elle a brillamment achevé ses études à l'Ecole des Beaux-Arts de Genève, et travaille pour gagner sa vie on son argent de poche, dans une maison de décoration. Elle est pianistiquement très dotée. La Musique est sa grande passion, sa ferveur indiscontinue. Elle m'a dit qu'elle a écrit-il ya longtemps à Wladimir – et n'en a reçu nulle réponse. Voici – à tout hasard – son adresse à Genève: *3 rue d'Ermenonville*.

J'ai entendu le triompheur du Prix Tchaïkowsky de Moscow. Il possède, à 23 ans! – une technique pharamineuse, mais qui n'étouffe pas la poésie de son cœur.. Il se nomme Van Cliburn. Il est d'une hauteur aussi impressionnante que sa virtuosité!...Sans doute jouera-t-il à Bukarest.

Un jeune pianiste bulgare *Iankoff*, dont j'ai été le découvreur *lorsque je fus du Jury* Marguerite Long-Jacques Thibaund, est parti pour Sofia, Prague, etc. et sans doute, pour Bukarest. J'ai *beaucoup* fait pour lui car son talent est immense et germaniquement profond. Il excelle dans Beethoven. Si vous l'allez entendre serrez-lui la dextre et présentez-la à Wladimir. Il a déjà fait une magnifique carrière. Janine Dumitrașcu danssa *jolie* lettre reçue hier, me raconte votre visite à tous deux, B^d Dacia, et me fait l'éloge de notre fils chéri, ce qui a tant ému mon cœur!

Le 15 vous recevrez Mărioara et vous, tous les vœux de mon âme à travers l'espace qui hélas! nous sépare encore!...

A vous trois tout mon “dor” lancinant!

Georges

Autor: Georges Boskoff
Destinatar: Maroussia Boskoff
Locul și data: Paris,
12 Februarie 1960

Limba franceză
Scrisoare,
manuscris autograf

12-II-60, Paris

Inoubliable Maroussia,

C'est avant-hier, jour anniversaire de nos cinquante ans d'hyménée, que j'ai reçu votre si *émouvante* lettre, votre télégramme, les missives de Mărioara, de Wladimir et les ravissantes photographies de notre petit-fils. Sur tous ces messages qui sont chers à mon âme, Stanca a passé les étoiles bleues qu'elle m'envoie chaque jour de l'Astral! Consolation de mon cœur désespéré!

J'ai été bouleversé par votre évocation de notre demi-siècle de tendresse, d'union spirituelle, intellectuelle et artistique.

Que d'impérissables souvenirs!

Que de visages évanouis! Que de voix qui se sont tuées! Que de beaux yeux qui se sont éteints, pour se rallumer ailleurs! Que de larmes versées! Que d'horizons, que de pays parcourus! Que de concerts et de *conseils* dus à votre ferveur compétente et affectueuse! Qu'à travers l'éther et les Karpathes ma gratitude aimante vole vers vous! Et je ne dois pas oublier que c'est *sous votre impulsion* que l'on vit éclairer la floraison de mes œuvres... la part durable de mon passage sur terre.

Que ne vous dois-je pas?... Voici le compte rendu de mon dernier concert.

A vous quatre de tout mon "dor".

Georges

Je félicite de toute ma fierté paternelle, Wladimir, pour son brillant avancement en grade! Je lui répondrai bientôt, ainsi qu'à la belle Mărioara. Qu'il est beau le fruit de leur amour!